

Suvremeni depopulacijski momentum Vukovarsko-srijemske žuapnije

---

Kajić, Srećko

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:816404>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Srećko Kajić

Suvremeni depopulacijski momentum Vukovarsko-srijemske županije

Prvostupnički rad

Mentor: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Prvostupnički rad

Suvremeni depopulacijski momentum Vukovarsko-srijemske županije

Srećko Kajić

Izvadak: Uslijed rastuće stope iseljavanja stanovništva te sve negativnijeg prirodnog kretanja, Republika Hrvatska suočava se s intenzivnim gubitkom stanovništva koji je - naročito otvaranjem europskog tržišta rada 2013. godine - uzeo maha s obzirom da stope pada broja stanovnika postaju iz godine u godinu sve negativnije. Ipak, promatrajući regionalne razlike u demografskim procesima unutar Hrvatske, županija s najnegativnijim demografskim trendovima u proteklih nekoliko godina uvjerljivo je Vukovarsko-srijemska županija koja je, sudeći prema procjenama DZS-a, između 2013. i 2018. godine izgubila čak 12% svoga stanovništva (imajući na umu da je stvaran broj vjerojatno i nešto nepovoljniji). Podaci kao što je ovaj ukazuju kako s pravom možemo govoriti o svojevrsnom momentu depopulacije u najistočnijoj županiji Hrvatske koja postaje eklatantan primjer najgoreg tipa općeg kretanja stanovništva - izumiranja. Cilj ovog prvostupničkog rada bit će identificirati razmjere, prostorno-geografsku uvjetovanost te uzroke i posljedice depopulacije u Vukovarsko-srijemskoj županiji koristeći statističke podatke DZS-a i drugih relevantnih izvora, kao i demogeografsku literaturu koja se bavi ovim prostorom te navedenom problematikom.

25 stranica, 11 grafičkih priloga, 8 tablica, 24 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Vukovarsko-srijemska županija, depopulacija, demografsko izumiranje, emigracija, prirodni pad, starenje, demogeografija

Voditelj: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Tema prihvaćena: 16. 1. 2020.

Datum obrane: 24. 9. 2020.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Undergraduate Thesis

Contemporary depopulation momentum of Vukovar-Srijem county

Srećko Kajić

Abstract: As a result of the rising rate of emigration, as well as the growing natural decrease, the Republic of Croatia is facing a severe loss of population which – especially after the inclusion in the European labour market in 2013 – intensified judging by the ever-increasing rates of depopulation. Even still, observation of the subregional differences within Croatia shows that the county with the most negative demographic trends in the past few years is the Vukovar-Srijem county which, according to estimates by the Croatian Bureau of Statistics, lost around 12% of its population between 2013 and 2018 (bearing in mind that the actual number is probably even more pessimistic). Such data demonstrate a depopulation momentum of sorts in the easternmost Croatian county which has come to exemplify the worst type of general population trends – dying out (E4). The goal of this undergraduate thesis is to identify the span, spatial interdependence, as well as causes and consequences of depopulation in Vukovar-Srijem county using statistical data from CBS and other relevant sources, as well as literature in population geography dealing with the given area and topic.

25 pages, 11 figures, 8 tables, 24 references; original in Croatian

Keywords: Vukovar-Srijem county, depopulation, demographic dying out, emigration, natural decrease, ageing, population geography

Supervisor: Ksenija Bašić, PhD, Assistant Professor

Undergraduate Thesis title accepted: 16/01/2020

Undergraduate Thesis defense: 24/09/2020

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

SADRŽAJ

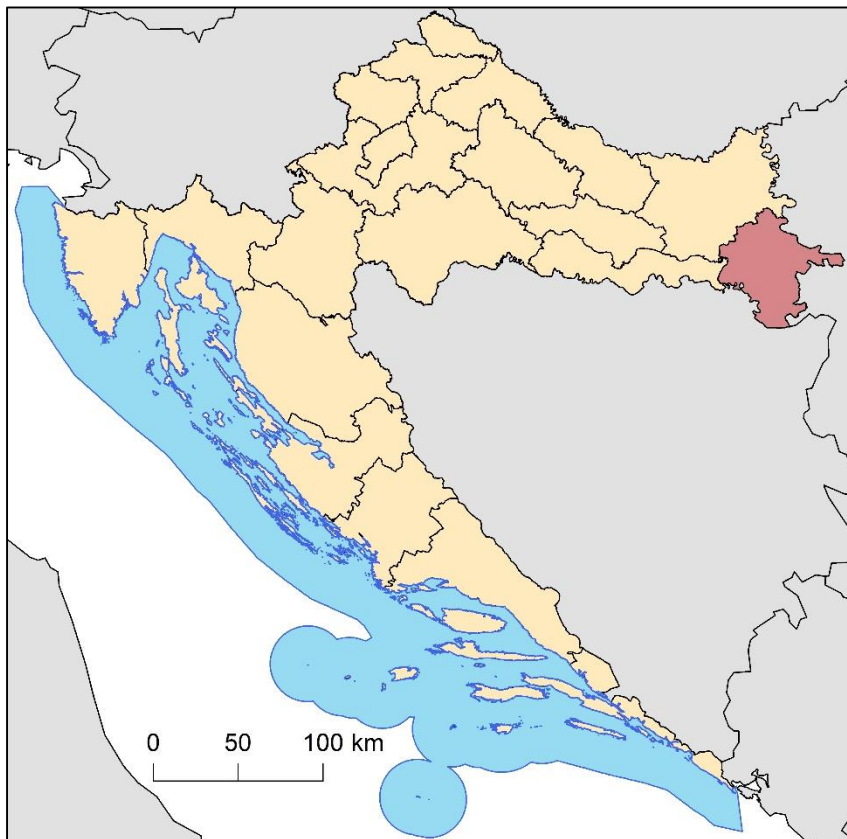
1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA	2
3. STANOVNIŠTVO VUKOVARSKO-SRIJEMSKE ŽUPANIJE DO 2001. GODINE ..	3
4. UZROCI SUVREMENE DEPOPULACIJE	6
5. SUVREMENO KRETANJE BROJA STANOVNIKA VUKOVARSKO-SRIJEMSKE ŽUPANIJE	8
5.1. PRIRODNO KRETANJE STANOVNIŠTVA	8
5.2. MIGRACIJSKO KRETANJE STANOVNIŠTVA	10
5.3. OPĆE KRETANJE BROJA STANOVNIKA	14
5.3.1. KRETANJE BROJA STANOVNIKA NA LOKALNOJ RAZINI	19
6. BIOLOŠKA STRUKTURA STANOVNIŠTVA	22
7. ZAKLJUČAK	25
POPIS LITERATURE	IV
POPIS IZVORA	IV

1. UVOD

Ulaskom u demografsku post-tranziciju u drugoj polovici 20. st., najrazvijenije države svijeta, a nakon njih i tzv. zemlje Istočnog bloka krajem stoljeća, suočile su se s demografskom situacijom bez presedana – niske stope nataliteta i kontingent starijeg stanovništva koje nesumnjivo vodi do rasta mortaliteta dovela je u pitanje dotad kontinuirani rast stanovništva. I dok se Zapad u većoj mjeri uspješno bori protiv prirodnog pada ili stagnacije - koje nalažu zakonitosti teorije demografske tranzicije – putem pronatalitetnih politika i imigracije koja rezultira višim natalitetom, post-tranzicijske zemlje Istočne i Jugoistočne Europe suočene su s dvostrukim problemom. S jedne strane, zbog činjenice da su nedovoljno gospodarski snažne i stabilne za priljev stanovništva imigracijom, a dovoljno blizu razvijenijem Zapadu za emigraciju, migracijsko kretanje stanovništva u većini država je izrazito negativno. S druge strane, spomenutim zakonitostima demografske tranzicije, kao i činjenicom da prvenstveno emigrira mlado stanovništvo, natalitet je izrazito nizak, a mortalitet polagano raste što rezultira izrazitim prirodnim padom uz spomenuti negativni migracijski saldo. Ovakvo kretanje stanovništva – negativni migracijski saldo i negativna prirodna promjena - u demografiji nazvano izumiranjem (tip kretanja E4), karakteristično je i za Hrvatsku u cijelom proteklom desetljeću, točnije od 2009. prema podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS, 2020c; DZS, 2020d; Nejašmić, 2005). Ipak, ovaj se rad bazira na još nižoj prostornoj razini, onoj županijskoj, konkretno promatrajući Vukovarsko-srijemsku županiju koja, kao što će biti prikazano detaljnije u daljnjem tekstu, spada među prostore najteže pogođene depopulacijom, odnosno demografskim izumiranjem. Proces izrazite depopulacije, pospješćen ostavštinom Domovinskog rata koji je devastirao ovaj prostor te posljedično, zaostatkom u razvoju u odnosu na ostatak države, ubrzao se otvaranjem granica ulaskom Hrvatske u Europsku uniju čime je odljev stanovništva, naročito mladog, dosegnuo svoj vrhunac. Upravo se taj suvremeni zamah procesa pada broja stanovništva (kako prirodnim padom, tako i iseljavanjem) najistočnije hrvatske županije krije u naslovu – pojam *depopulacijski momentum* svojevrsna je preinaka termina *negativan populacijski momentum* koji koristi Alica Wertheimer-Baletić (2003) označavajući jačanje spomenutog procesa, dok pridjev *suvremeni* ukazuje na recentnost procesa primarno obuhvaćajući period proteklog desetljeća ili, u užem smislu, razdoblje od ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Cilj ovoga rada bit će utvrditi uzroke i posljedice suvremenog depopulacijskog momentuma Vukovarsko-srijemske županije, kao i definirati razmjere istoga uz osvrt na opće, prirodno i migracijsko kretanje te biološku strukturu stanovništva uz pogled u bližu budućnost - projekcije budućega kretanja i prijedloge za usporenje uznapredovalog depopulacijskog momentuma ove županije.

2. METODOLOGIJA

Pri izradi rada korišteni su statistički podaci iz izvora poput popisa stanovništva, vitalne i migracijske statistike te drugih statistika relevantnih za istraživanu temu, kao i prikladna literatura u formi članaka i knjiga demo(geo)grafske tematike. Istraživanje se fokusira na razvoj i kretanje stanovništva na prostoru Vukovarsko-srijemske županije (prikazanoj na sl. 1) s naglaskom na spomenuto suvremeno razdoblje, strukturu populacije, kao i cjelokupni društveno-gospodarski razvoj županije koji je intrinzično vezan uz onaj demografski.

Sl. 1: Prostorni obuhvat istraživanja - Vukovarsko-srijemska županija

Za kretanje broja stanovnika Vukovarsko-srijemske županije primarno će biti korišteni podaci službenih popisâ 2001. i 2011. godine (pa će se i „suvremeno razdoblje“ u ovome radu referirati na razdoblje nakon 2001. godine), a za kretanje i apsolutni broj stanovnika u godinama međupopisnog razdoblja koristit će se procjene broja stanovnika DZS-a, kao i podaci o migracijskom i prirodnom kretanju iste agencije. Ipak, brojke iz spomenutih izvora valja uzeti s dozom rezerve. Naime, premda se oba posljednja popisa stanovništva temelje na konceptu „uobičajenog mjesta stanovanja“, oni nisu u potpunosti kompatibilni jer je popis 2011., u odnosu na onaj predašnji bilježio i namjeru odsutnosti/prisutnosti, ne uključujući osobe odsutne godinu dana ili dulje koje su se vraćale sezonski na mjesto stalnog stanovanja (DZS, 2011a).

Stoga, radi što točnije (iako i dalje neprecizne) usporedbe broja stanovnika tih dvaju popisâ, u pojedinim će se slučajevima iz ukupnog broja stanovnika s popisa 2001. godine izuzeti popisani građani u inozemstvu, odnosno koristit će se brojke koje označavaju kontingent stanovništva „u zemlji“ što bliže odgovara ukupnom broju stanovnika prema popisu 2011. godine (Živić, 2019).

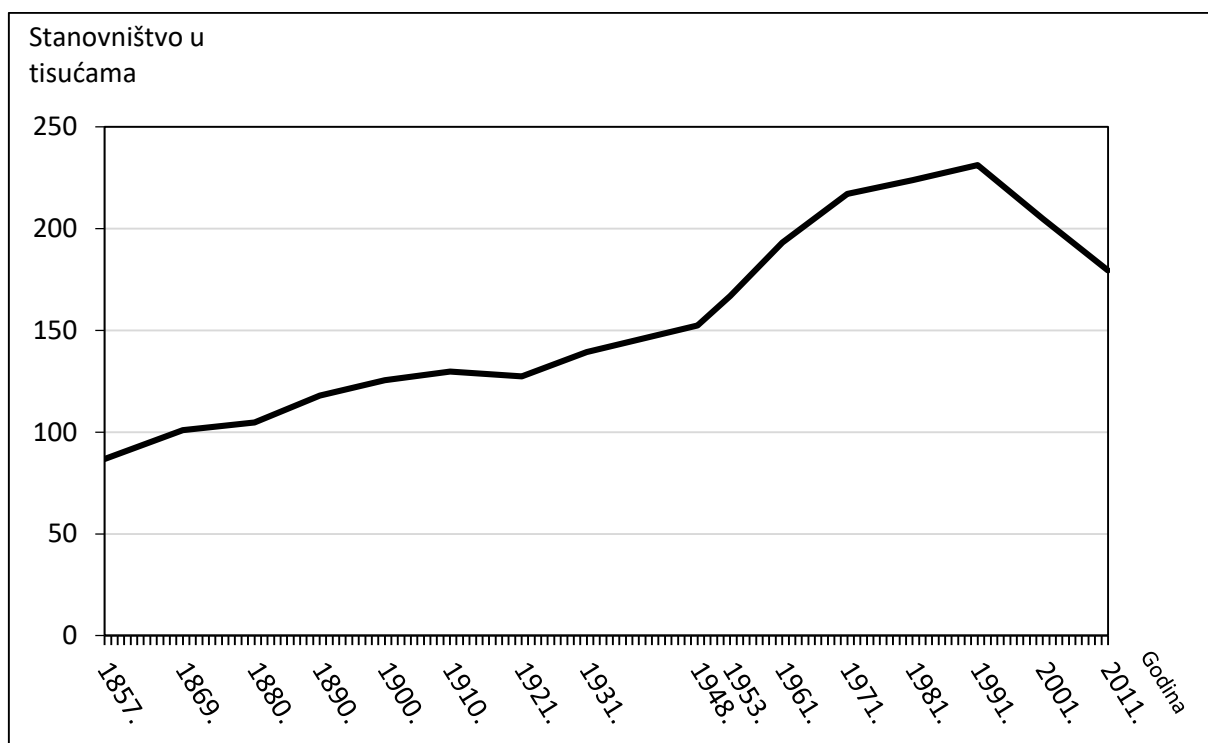
Također, valja istaknuti nepouzdanost procjena stanovništva Državnog zavoda za statistiku čije brojke o migracijskom kretanju znaju, zbog nekonzistentnog odjavljivanja/prijavljivanja boravišta i prebivališta, biti izrazito netočne pa su brojke stvarne brojke iseljenih stanovnika znatno veće od onih zabilježenih od strane DZS-a (primjerice, prema istraživanju Draženović i dr. (2018), stvarna migracija iz Hrvatske je u prosjeku 2,6 puta veća od one zabilježene od strane Državnog zavoda za statistiku). Taj će se problem pokušati donekle umanjiti prilagodbama prikazanima u potpoglavljima 5.2. i 5.3.

Kratice korištene u radu su: DZS – Državni zavod za statistiku; VSŽ – Vukovarsko-srijemska županija; SB – Statistisches Bundesamt; SA – Statistik Austria; GoI – Government of Ireland; JLS – jedinica lokalne samouprave; RH – Republika Hrvatska

3. STANOVNIŠTVO VUKOVARSKO-SRIJEMSKE ŽUPANIJE DO 2001. GODINE

Prije analize suvremenog depopulacijskog momentuma Vukovarsko-srijemske županije, njegovih uzroka i brojki koje ga pobliže dočaravaju, bitno je ukratko se osvrnuti na demografski razvoj županije kroz prošlost, odnosno razdoblje od sredine 19. do početka 21. stoljeća. Sl. 2 prikazuje broj stanovnika prostora županije u spomenutom razdoblju, odnosno od prvog do posljednjeg provedenog službenog popisa stanovništva.

Promatrajući populacijsku krivulju tijekom posljednjih stoljeće i pol, jasno je kako je u većem dijelu ovoga razdoblja broj stanovnika županije rastao te je ta konstatacija točna za svaki popis do 1991. godine izuzev onoga 1921. kada je, pod utjecajem Prvog svjetskog rata i epidemije španjolske gripe, broj stanovnika pao za 2% u odnosu na onaj 1910. godine. Nakon 1991. godine broj stanovnika je započeo strmoglavi pad čiji se nastavak, barem prema procjenama, može očekivati i na popisu 2021. godine. Premda je, kao što je rečeno, velik dio popisnog razdoblja (od 1857. naovamo) VSŽ imala pozitivne demografske trendove, povijesne su okolnosti diktirale različite stope rasta pa valja razjasniti razloge varijacija u stopi promjene broja stanovnika te ukratko objasniti gospodarsku, povijesnu i političku pozadinu demografskih trendova u posljednjih 150-ak godina.

Sl. 2: Kretanje broja stanovnika Vukovarsko-srijemske županije od 1857. do 2011. godine
Izvor: DZS, 2005; DZS, 2011b

Prije svega, valja istaknuti kako je Vukovarsko-srijemska županija, zbog svojih prirodno-geografskih obilježja (izvršni preduvjeti za razvoj poljoprivrede) i povoljnog geografskog (a time, naročito u prošlom stoljeću i prometnog) položaja, no i kao poprište dva svjetska i Domovinskog rata bila iznimno aktivno migracijsko područje, odnosno migracije su obilježile njen demografski razvoj i oblikovale strukturu stanovništva u ovom razdoblju (Živić, 2006). Dakle, može se ustvrditi kako je razvoj stanovništva Vukovarsko-srijemske županije imao odlike tzv. migracijskog tipa formiranja stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1997, prema Živić, 2006). U skladu s tim, može se zaključiti kako trendovi u promjeni broja stanovnika županije nisu toliko ovisili o prirodnom kretanju koliko o migracijama koje su u valovima oblikovale populacijsku krivulju i demografsku sliku županije. Ti su se valovi odvijali u nekoliko karakterističnih razdoblja koja Živić (2006) identificira te dijeli razdoblje od 1857. do 1991. na: razdoblje između 1857. i 1910., 1910. – 1931., 1931. – 1948., 1948. – 1971. i 1971. – 1991., a može se istaknuti i razdoblje 1991. – 2001. sa svojim ratom uzrokovanim specifičnostima te suvremeno razdoblje od 2001. naovamo koje je i temom ovoga rada.

Prvo je razdoblje, do Prvog svjetskog rata, obilježeno planskom imigracijom stanovništva iz ostalih dijelova Hrvatske, no i dijelova Austro-Ugarske što je doprinijelo brzom porastu stanovništva (za 50% između 1857. i 1910.) i heterogenizaciji etničke strukture, a bitno

je istaknuti kako bi porast vjerojatno bio i nešto veći da u ovom razdoblju epidemija kolere nije uzrokovala povećanu smrtnost stanovništva.

Razdoblje između 1910. i 1931. obilježio je Prvi svjetski rat, stradanja u istom, no i epidemija španjolske gripe i prvi veliki egzodus stanovništva županije u 20. st. kada su Mađari i Nijemci, zbog nepovoljnog političkog položaja nakon rata, masovno iselili. Demografski regres u razdoblju rata i neposrednog poraća nadoknađen je kolonizacijom 1920-ih godina, prvenstveno srpskog stanovništva zbog čega je ipak u ovom razdoblju došlo do rasta broja stanovnika te ponovne izmjene etničke strukture.

U razdoblju prije Drugog svjetskog rata, industrijalizacija je dodatno pojačala imigraciju započetu u prethodnom desetljeću, no stradanja u Drugom svjetskom ratu te egzodus Nijemaca, koji su činili značajan udio predratnog stanovništva županije, poništili su porast dobiven imigracijom. Ipak, najvećom planskom kolonizacijom ovog prostora, u godinama poslije rata doseljeno je nekoliko tisuća obitelji iz pasivnijih dijelova Hrvatske i Jugoslavije što je doprinijelo ukupnom rastu broja stanovnika između 1931. i 1948. godine koji je iznosio gotovo 10%.

Nakon agrarnih planskih naseljavanja poslije rata, zbog snažne industrijalizacije i obilja zemlje uslijedila je ekonomska imigracija na ovaj prostor koja je trajala sve do 1970-ih godina, a s obzirom da je doseljavalo pretežno mlado stanovništvo s područjâ veće dinamike nataliteta, izmijenila se dobno-spolna struktura stanovništva županije te je započeo ubrzani rast. 1960-ih godina županija je bila „tipično imigracijsko područje Hrvatske, s polovičnim udjelom doseljeničkog stanovništva u ukupnoj populaciji" (Živić, 2006, 64).

Ipak, pozitivni demografski trendovi počeli su slabiti u 70-im i 80-im godinama 20. stoljeća kada se sve lošija društveno-gospodarska situacija ogledala i na demografsku sliku područja. Slabija imigracija, odnosno čak i emigracija krajem ovog razdoblja (uz značajne unutarnje migracije na relaciji selo-grad) zaustavila je snažan porast broja stanovnika, a situaciji nije doprinijelo ni pogoršanje prirodnog kretanja pa je uslijed spomenutih faktora u ovom razdoblju stanovništvo raslo tek 0,3% godišnje te se mogao očekivati skori pad broja stanovnika i bez izrazito detrimentalnog učinka Domovinskog rata u idućem desetljeću kada je broj stanovnika pao za 9 – 13% (Živić, 2006).

4. UZROCI SUVREMENE DEPOPULACIJE

U svrhu jednostavnijeg poimanja procesa depopulacije koji je na djelu u županiji promatranoj u ovome radu, neophodno je identificirati pozadinske, primarno gospodarske, no i društvene, povijesne i ine mehanizme koji su intrinzično neodvojivi od procesa emigracije, smanjenja nataliteta i same depopulacije županije u suvremenom razdoblju. Neki su već spomenuti u prethodnom poglavlju, no valja analizirati ostale, suvremenije čimbenike kojima VSŽ „duguje“ trenutno demografsko stanje.

Vjerojatno najznačajniji dugoročni uzrok nepovoljnih suvremenih demografskih trendova županije jest Domovinski rat i njegova ostavština. Njegov direktan utjecaj bio je stradavanje i egzodus stanovništva županije: promatrajući utjecaj u brojkama, život je tijekom rata ili od izravnih posljedica rata izgubilo oko 5.800 stanovnika, što čini 2,5% prijeratnog stanovništva županije, a preko 55 tisuća, odnosno četvrtina prijeratnih stanovnika županije bila je prognana, s time da se nakon rata nije vratila petina prognanika, njih 13 tisuća (Živić, 2006). Dodaju li se tim brojkama neprijavljeni prognanici i izbjeglice te ekonomski migranti tijekom razdoblja rata i poraća (uz, dakako, blagi prirodni pad očekivan promatrajući dugoročne demografske trendove), dobije se pad od 27 tisuća stanovnika između popisa stanovništva 1991. i 2001. Osim izravno, promatrajući stradale i prognane stanovnike, ratna zbivanja ostavila su duboke tragove i u razvojnim procesima te izmjenama demografskih strukturâ (dobne, spolne, narodnosne i dr.) županije na svim razinama. Izrazit utjecaj na razvoj i stanovništvo županije imala je i ratna šteta koja je bila iznimno velika – preračunato u današnju vrijednost, VSŽ je pretrpjela štetu od gotovo 25 milijardi kuna što je činilo petinu ukupne štete u Hrvatskoj uslijed rata (Matišić, Pejnović, 2015; DZS, 2020b). U poslijeratnom razdoblju ti se gubici ogledaju u vidu smanjenog društvenog kapitala što vodi k slabijem povjerenju potencijalnih investitora, problemima s obnovom suživota i općenito sporijim razvojem u svim pogledima u odnosu na ostatak Hrvatske.

Uz razorne posljedice Domovinskog rata, u poraću i naročito na početku novog tisućljeća jedan od razloga zaostajanja u razvoju u odnosu na ostatak države bio je i proces deindustrijalizacije i loše organizirane pretvorbe gospodarstva u tranzicijskom razdoblju koji je rezultirao gubitkom mnogobrojnih radnih mjesta i velikim brojem nezaposlenih. Drugi uzroci takvog svojevrsnog gospodarskog kolapsa uključuju i izrazitu predratnu gospodarsku i funkcionalnu povezanost sa susjednom Vojvodinom te dolazak stranih trgovačkih lanaca od sredine devedesetih (Matišić, Pejnović, 2015). Zatvaranjem brojnih gospodarskih subjekata, odnosno uslijed nedovoljnog broja radnih mjesta u narednim godinama smanjena je potražnja

za radnom snagom što izravno je utjecala na demografsku strukturu stanovništva – primarno njegovu migracijsku bilancu.

Ni gospodarski statistički pokazatelji, posredno gledajući, ne idu u prilog demografskoj slici županije, naročito u usporedbi s hrvatskim ili europskim prosjecima. Uzme li se u analizu najkorišteniji pokazatelj razvoja gospodarstva određenoga područja, bruto domaći proizvod, vidi se izrazita diskrepancija između hrvatskoga prosjeka i razvijenih dijelova države te istoka i Vukovarsko-srijemske županije. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2017. BDP po stanovniku Republike Hrvatske bio je gotovo 89 tisuća kuna po stanovniku, dok je isti pokazatelj za Vukovarsko-srijemsku županiju iznosio 52.000 kn, preko 40% manji od onoga cijele države, što je stavilo VSŽ tek na 17. mjesto među hrvatskim županijama. Usporedi li se BDP p. c. županije s onim cjelokupne Europske unije, on čini tek 36,2% prosjeka EU što također stavlja ovu županiju među najnerazvijenije u kontinentalnoj zajednici (DZS, 2020a). Još jedan pokazatelj koji potvrđuje status Vukovarsko-srijemske županije kao jedne od najslabije razvijenih u Hrvatskoj jest stopa rizika od siromaštva izračunata prema rezultatima popisa iz 2011. godine (DZS, 2020f). Premda prosječna stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj iznosi 19,2%, Vukovarsko-srijemska županija bilježi stopu od 31,9% što ju stavlja na mjesto treće „najrizičnije“ županije, a zanimljivo je primijetiti kako su, prema ovom pokazatelju, na začelju svih pet županija Istočne Hrvatske što svakako pokazuje gospodarsko zaostajanje u razvoju koje ne djeluje blagonaklono na demografsku sliku ovoga prostora.

Osim gospodarskih i povijesnih, razlozima depopulacije treba pribrojiti i one demografske i sociološke, pa Živić (2018) izdvaja razloge poput tradicionalnog denatalitetnog trenda, odnosno tzv. bijelu kugu te promjene u hijerarhiji te strukturi društvenih vrijednosti, u prvom redu vrijednosti poput braka, obitelji ili djece, uz spomen dugoročnog utjecaja povijesnih valova migracija na današnju strukturu stanovništva. Također, ističe i značaj više razine obrazovanosti i zaposlenja žena izvan kuće, širenje zdravstvene zaštite te promjene životnih uvjeta u gradovima i selima (Wertheimer-Baletić, 2004, prema Živić, 2018). Šundalić (2006, 141) ističe poljoprivredu, „zapostavljenu i neprofitabilnu do jučer dominirajuću djelatnost“ kao bitan razlog slabijeg razvoja ovog područja, a neizbježno je, naročito u suvremenom kontekstu, spomenuti besperspektivnost istoka Hrvatske u očima njegovih stanovnika što rezultira manjkom volje za ostankom mladog stanovništva, naročito visokoobrazovanog. Ova je teza dokazana istraživanjima Šundalića (2006) i Matišića i Pejnovića (2015), prikazanima u tab. 1, u kojima je većina studenata iz Istočne Hrvatske nesigurna u svoj ostanak, a mnogi ne planiraju ostati u svom zavičaju, najčešće radi manje mogućnosti zaposlenja i nepovoljnih društvenih uvjeta.

Tab. 1: Stavovi studenata iz istočne Hrvatske po pitanju budućeg mjesta stanovanja prema istraživanjima iz 2006. i 2015. godine

Istraživanje	Planirate li ostati u svom zavičaju?		
	Da	Ne	Ne znam
Šundalić (2006)	27%	13%	60%
Matišić i Pejnović (2015)	31%	25%	43%

Izvor: Šundalić, 2006; Matišić i Pejnović, 2015

Razlozi navedeni u ovome poglavlju nikako nisu jedini koji su doprinijeli slabijoj razvijenosti Vukovarsko-srijemske županije u usporedbi s cijelom Hrvatskom, a time i depopulaciji iste, no daju sažeti uvid u gospodarsku, socijalnu, a naposljetku i demografsku problematiku s kojom se bori kako ova, tako i u određenoj mjeri i druge županije istoka Hrvatske uz slične karakteristike razvoja, zbog čega ih se često u istraživanjima zajedno analizira.

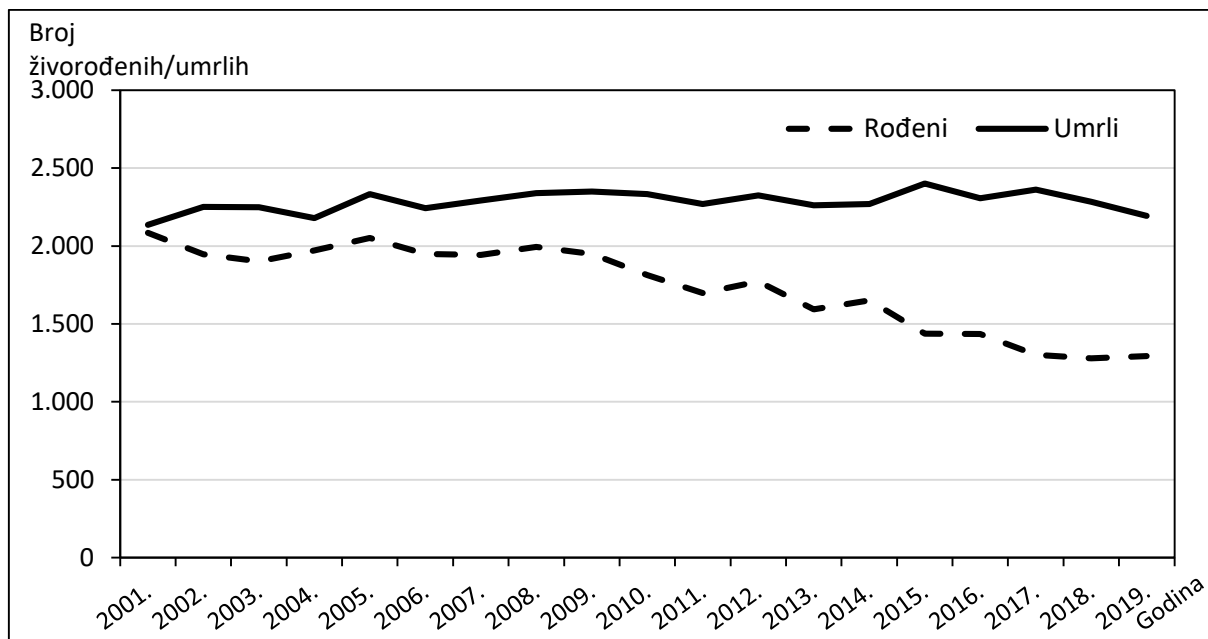
5. SUVREMENO KRETANJE BROJA STANOVNIKA VUKOVARSKO-SRIJEMSKJE ŽUPANIJE

Slijedi poglavlje u kojemu se fokus stavlja na konkretne razmjere depopulacijskog momentuma koji je zahvatio Vukovarsko-srijemsku županiju, a u analizu je uzeta, uz brojke vezane uz opće, prirodno i migracijsko kretanje broja stanovnika, i izmjena dobne strukture stanovništva čije pogoršanje može imati dugoročne negativne implikacije i na ne-demografske aspekte poput društveno-gospodarske situacije na ovome prostoru.

5.1. PRIRODNO KRETANJE STANOVNIŠTVA

Nakon izrazito pozitivnog prirodnog kretanja koje je obilježilo veći dio druge polovice 20. st., u 21. stoljeću prirodno kretanje preuzelo je negativan predznak te ga zadržalo do danas uz sve negativnije vrijednosti čemu prvenstveno kumuje izrazito velik pad nataliteta. Promatrajući linijski dijagram na sl. 3 s prikazom živorođenih i umrlih u Vukovarsko-srijemskoj županiji u proteklih 20 godina, može se ustvrditi nekoliko činjenica.

Mortalitet je, promatrajući dugoročni trend, otprilike podjednak (između 2 i 2,5 tisuće preminulih) u promatranom razdoblju uz blage padove i poraste; natalitet je stagnirao do kraja 2000-ih na oko 2 tisuće rođenih nakon čega započinje trend oštrog pada i stagnacije na vrlo niskim brojkama (oko 1 300) protekle tri godine.

Sl. 3: Kretanje broja živorođenih i umrlih u Vukovarsko-srijemskoj županiji 2001. – 2019. god.
Izvor: DZS, 2020d

Ipak, u odnosu na prikazane apsolutne brojke, relativni pokazatelji daju nešto drukčiju sliku prirodnog kretanja županije. Promatraju li se prikazane brojke u kontekstu udjela u ukupnom stanovništvu (stopa rodosti i smrtnosti, tab. 2), natalitet pada s oko 11 na 8 ‰ u promatranom razdoblju, a mortalitet raste s nešto manje od 12 na preko 14 promila. Prirodna promjena, koja je u prvom desetljeću ovog milenija iznosila do -2 ‰ u posljednjih par godina pala je na ispod -6 promila.

Tab. 2: Stope rodosti i smrtnosti stanovništva Vukovarsko-srijemske županije za odabrana razdoblja 2001. - 2019. godine

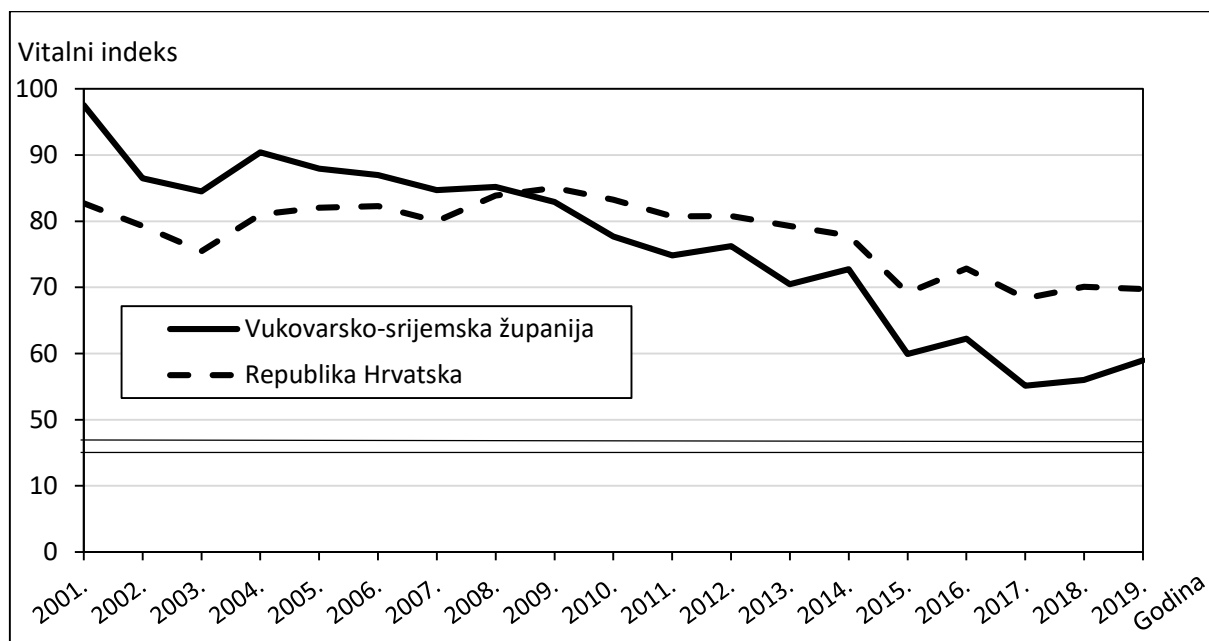
‰	2001.-2005.	2006.-2010.	2011.-2015.	2015.-2019.
Rodnost	10,6 ‰	10,5 ‰	9,3 ‰	8,3 ‰
Smrtnost	11,8 ‰	12,6 ‰	13,2 ‰	14,3 ‰
Prirodna promjena	-1,3 ‰	-2,1 ‰	-3,9 ‰	-6,0 ‰

Izvor: DZS, 2020d; DZS, 2020e

Naposljetku, valja staviti trendove prirodnog kretanja stanovništva Vukovarsko-srijemske županije u usporedbu s podacima za cijelu državu što je napravljeno na sl. 4 koristeći vitalni indeks, pokazatelj koji se označava broj živorođene djece na 100 umrlih.

Iako je VSŽ u većem dijelu 2000-ih bilježila pozitivnije trendove od Hrvatske u cjelini, od 2009. godine županija je započela pad vitalnog indeksa jačeg intenziteta od onog RH, pa posljednjih nekoliko godina bilježi izrazito poražavajuć indeks u vrijednosti manjoj od 60 – za

svako živorođeno dijete u Vukovarsko-srijemskoj županiji u posljednje tri godine umre gotovo dvije osobe.

Sl. 4: Usporedba vitalnog indeksa VSŽ i Republike Hrvatske za razdoblje 2001. – 2019. god.
Izvor: DZS, 2020d

Prikazane brojke i pokazatelji svakako ne ukazuju na svijetlu budućnost kada je u pitanju prirodno kretanje Vukovarsko-srijemske županije. Prirodna je depopulacija vrlo negativna odrednica kretanja stanovništva koja ukazuje na bitne poremećaje u demografskom razvitku (starenje stanovništva, smanjenje mladog kontingenta stanovništva i reprodukcijskog potencijala istog) što može imati dalekosežne negativne posljedice na društveno-gospodarski razvoj ovoga područja, naročito pridoda li se interakcija prirodnog s migracijskim kretanjem (Živić, 2018).

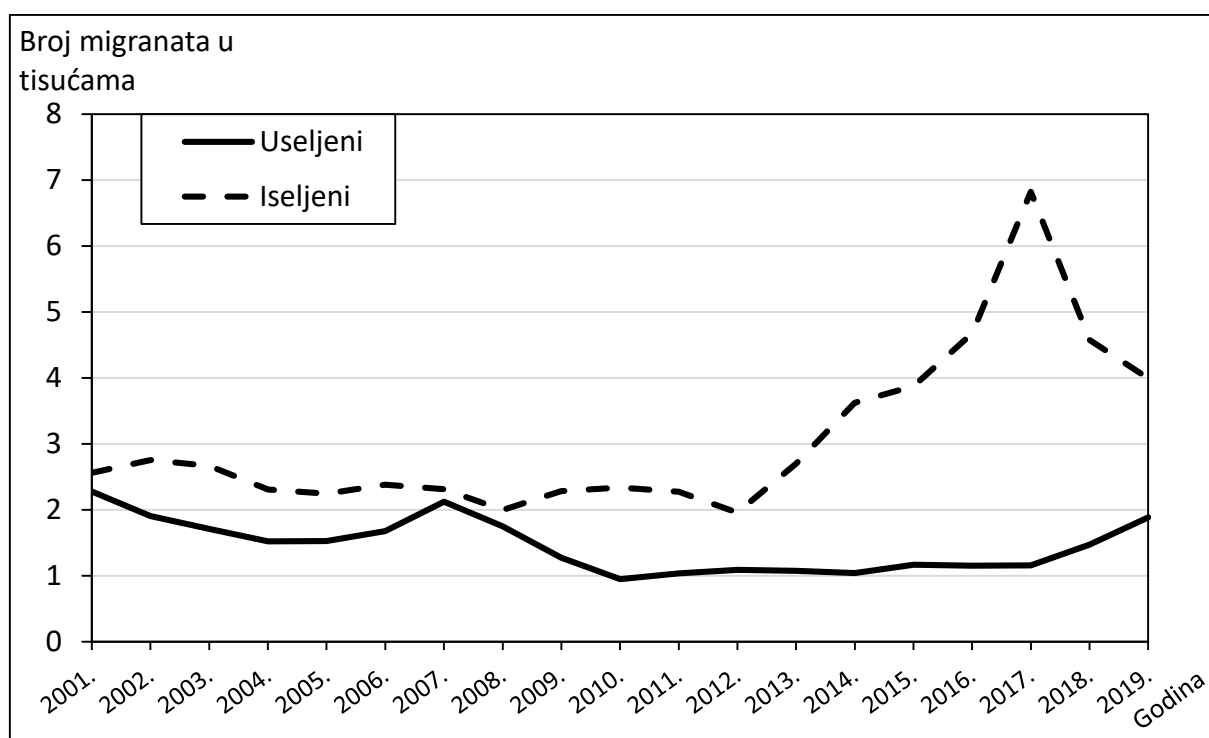
5.2. MIGRACIJSKO KRETANJE STANOVNIŠTVA

Iako je povijesno kretanje broja stanovnika potanje analizirano u poglavlju 3.1., prije raščlambe suvremenih karakteristika migracija stanovnika Vukovarsko-srijemske županije, valja istaknuti kako ova županija nije emigracijsko područje samo posljednjih nekoliko godina. Već ranih 1970-ih godina VSŽ je počela bilježiti negativno migracijsko kretanje, prvenstveno uslijed promjene intenziteta socio-gospodarskog razvoja (Živić, 2018), a zatim zbog ostalih prethodno analiziranih gospodarskih, socijalnih i političkih razloga što se nastavilo sve do danas. Još vrijedi reći i da, s obzirom da su statistički podaci o migracijama, za razliku od onih prirodnog kretanja, izrazito nepouzdan, za analizu migracijskog kretanja VSŽ u ovom razdoblju, osim podataka DZS-a o migracijskim kretanjima za pojedinu godinu, analizirat će se

popisi 2001. i 2011. godine te vitalna statistika u tom razdoblju kako bi se dobila razlika koja, može se pretpostaviti, čini migracijski saldo, dok će za razdoblje od 2011. godine do danas biti korišteni prilagođeni podaci o migracijskom kretanju Državnog zavoda za statistiku.

Ipak, prije svega, kako bi se uočili trendovi migracijskog kretanja Vukovarsko-srijemske županije u suvremenom razdoblju, valja promotriti odnos broja iseljenih i useljenih županije od 2001. do 2019. godine (sl. 5). Prvo što se može primijetiti jest emigracijsko obilježje kretanja tijekom cijelog promatranog razdoblja s migracijskim saldom do -1.000 tijekom prvog desetljeća. U 10-im godinama 21. stoljeća, naročito otvaranjem europskoga tržišta rada ulaskom Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine, broj useljenih je ostao relativno stabilan, no broj iseljenih se počeo strelovito povećavati iz godine u godinu pa je 2017. godine na svaku osobu koja je doselila u Vukovarsko-srijemsku županiju njih sedam iselilo. U posljednjih par godina smanjuje se negativni migracijski saldo, no i dalje se ne nazire završetak negativnog trenda prisutnog kroz cijelo 21. stoljeće.

Sl. 5: Migracijsko kretanje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 2001. – 2019. godine
Izvor: DZS, 2020c

Sljedeća na redu bit će analiza migracijskog kretanja stanovništva Vukovarsko-srijemske županije u razdoblju između 2001. i 2011. godine (po uzoru na analizu iz Živić, 2019) koja će uzeti u obzir ukupan broj stanovnika 2011. godine, broj stanovnika „u zemlji“ 2001. godine (radi točnije usporedivosti) te vitalnu statistiku između travnja 2001. i travnja 2011. godine (zbog kritičnih trenutaka dvaju popisâ) kako bi razlikom bila dobivena pretpostavljena

migracijska bilanca ovoga razdoblja. Prema rezultatima ove tzv. komparativne vitalnostističke metode, VSŽ je u ovome međupopisju izgubila 6.664 stanovnika (opće kretanje), a s obzirom da je 3.236 više umrlih nego rođenih u ovom razdoblju, migracijska bilanca iznosi -3.428 stanovnika, odnosno toliko je više iseljenih nego useljenih. S obzirom da za isto razdoblje DZS prijavljuje neto migraciju od -7.374, postoji diskrepancija od preko 4 tisuće stanovnika, koju Živić (2019) pripisuje eventualnoj (unatoč prilagodabama) neusporedivosti popisa smatrajući kako je zbog kriterija „namjere prisutnosti" ukupan broj stanovnika na popisu 2011. godine bio veći od stvarnog. Usprkos manjkavostima ove metode, može se s relativnom sigurnošću potvrditi kako je neto migracija VSŽ u ovom razdoblju bila negativna, i to u apsolutnim brojkama između 3 i 7 tisuća stanovnika, što bi, relativno govoreći, bilo između 2 i 4% ukupnog broja stanovnika.

Druga analiza bit će ona migracijskih kretanja od posljednjeg popisa naovamo, odnosno od travnja 2011. godine do posljednjih dostupnih podataka, onih iz 2019. godine. S obzirom na upozorenja iz poglavlja 2. o metodološkim preprekama pri analizi podataka DZS-a o vanjskoj migraciji, odnosno činjenicu da su iseljenici zabilježeni samo u slučaju odjave prebivališta (što često nije slučaj), brojke za vanjsku emigraciju moraju biti prilagođene kako bi se dobio, iako izrazito okviran, što točniji broj emigranata iz ove županije. Ipak, čak ni na državnoj razini nije lako utvrditi brojke o vanjskoj migraciji, odnosno uskladiti ih s onima iz drugih zemalja što je, uz sl. 2, prikazano nešto detaljnije u tab. 3.

Tab. 3: Usporedba podataka DZS-a i inozemnih agencija o vanjskoj migraciji Hrvatske s Njemačkom i Austrijom za razdoblje 2011. – 2019. te Irskom od 2016. do 2019. godine

Država migracije	Razdoblje	Smjer migracije	SB/SA/GoI	DZS	Koeficijent odstupanja
Migranti u/iz Njemačke	2011. - 2019.	Iseljeni	355.815	115.930	3,07
		Doseljeni	178.351	17.857	9,99
		Saldo	177.464	98.073	1,81
Migranti u/iz Austrije	2011. - 2019.	Iseljeni	40.962	17.414	2,35
		Doseljeni	19.261	3.508	5,49
		Saldo	21.701	13.906	1,56
Migranti u Irsku	2013. - 2019.	Iseljeni	24.714	8.418	2,94

Izvor: DZS, 2020c; GoI, 2020; SA, 2020; SB, 2020

U tablici su prikazani podaci o vanjskoj migraciji Hrvatske (odnosno, za statistiku ostalih zemalja, osoba s hrvatskim državljanstvom među koje spadaju i stanovnici drugih zemalja) prema/iz tri države s kojima RH bilježi najveću izmjenu stanovništva posljednjih nekoliko

godina: podaci o migrantima prema/iz Njemačke i Austrije u cijelom promatranom razdoblju te prema Irskoj u samom jednom, emigrantskom smjeru i za razdoblje 2013. – 2019. (zbog manjka sveobuhvatnih podataka za tu državu). Osim samih vrijednosti apsolutnih brojki, zanimljivo je promotriti koliko podaci inozemnih agencija i DZS zapravo odstupaju: za migracije iz Hrvatske, agencije ovih triju zemalja bilježe između 2,2 i 3 puta više osoba nego DZS, dok za doseljenike u Hrvatsku koeficijent odstupanja raste na 5,5, odnosno čak 10 puta. Migracijski saldo, odnosno odstupanja njegovih brojki iz tog su razloga nešto manja pa iznose između 1,5 i 2 puta. Istim se problemom pozabavilo istraživanje Draženović i dr. (2018) gdje je odstupanje izračunato za razdoblje 2013. – 2016. za podatke o migraciji Hrvatske i 11 zemalja EU, a rezultati su ukazali kako je koeficijent odstupanja za emigraciju iznosio 2,6, za imigraciju 2,5, a za migracijski saldo 2,8 – dakle, nešto veće odstupanje od rezultata iz tab. 3 za emigraciju i saldo te znatno manje za imigraciju. S obzirom na diskrepanciju između spomenutih koeficijenata odstupanja, može se pretpostaviti kako su stvarne brojke o vanjskoj migraciji Hrvatske između 1,6 i 2,6 puta veće od onih zabilježenih od strane DZS-a. U skladu s prethodno rečenim, valja prilagoditi podatke o vanjskoj migraciji za Vukovarsko-srijemsku županiju, pa se vanjska, a time i ukupna migracijska bilanca županije od popisa 2011. do 2019. u ovome radu procjenjuje uz tri različita kvocijenta: podaci DZS-a za vanjsku migraciju (dakle, broj iseljenih i useljenih) množe se s 1,6, 2,0 i 2,6 kako bi se dobile tri procjene migracijskog salda županije (četvrtu čine podaci DZS-a) – pozitivnija procjena (podaci DZS-a x 1,6), umjerena procjena (podaci DZS-a x 2), negativnija procjena (podaci DZS-a x 2,6) (tab. 4).

Tab. 4: Procjene migracijskog salda Vukovarsko-srijemske županije od popisa 2011. do 2019. na temelju različitih pretpostavki odstupanja podataka DZS-a od stvarnog salda

Smjer migracije	Podrijetlo migranata	Pozitivnija procjena (DZS x 1,6)	Umjerena procjena (DZS x 2)	Negativnija procjena (DZS x 2,6)	DZS
Imigranti	Iz inozemstva	7.291	9.114	11.848	4.557
	Iz druge županije	6.259	6.259	6.259	6.259
	Ukupno	13.550	15.373	18.107	10.816
Emigranti	U inozemstvo	30.746	38.046	49.460	19.023
	U drugu županiju	14.905	14.905	14.905	14.905
	Ukupno	45.342	52.951	64.365	33.928
Ukupni migracijski saldo		-31.792	-37.578	-46.258	-23.112

Izvor: DZS, 2020c

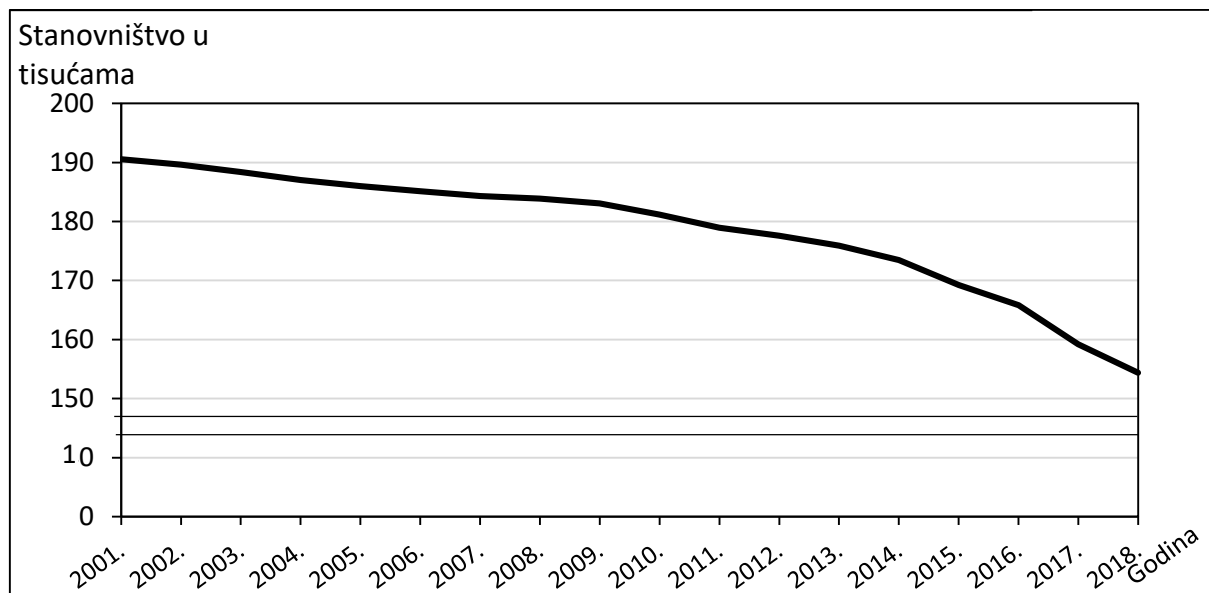
Premda je prije podataka idućeg popisa nemoguće procijeniti točnost ijedne od ovih procjena, odnosno utvrditi najtočniju, već se na prvi pogled može pretpostaviti kako negativnija procjena migracijskog salda, bazirana na rezultatima istraživanja Draženović i dr. (2018), nije

realna – malo je vjerojatno da je Vukovarsko-srijemska županija migracijama u proteklom desetljeću izgubila više od četvrtinu stanovništva. Najvjerojatnija pretpostavka bi bila da se stvarni migracijski saldo krije između pozitivnije i umjerene procjene, no, koja god procjena bila najbliža, nesumnjivo se može konstatirati kako podaci iz tab. 4 pokazuju izrazito negativnu sliku migracijskih trendova Vukovarsko-srijemske županije koja je, nažalost, u najboljem mogućem slučaju (onom prema podacima DZS-a), migracijama od proteklog popisa stanovništva izgubila broj stanovnika ekvivalentan gradu Vukovaru.

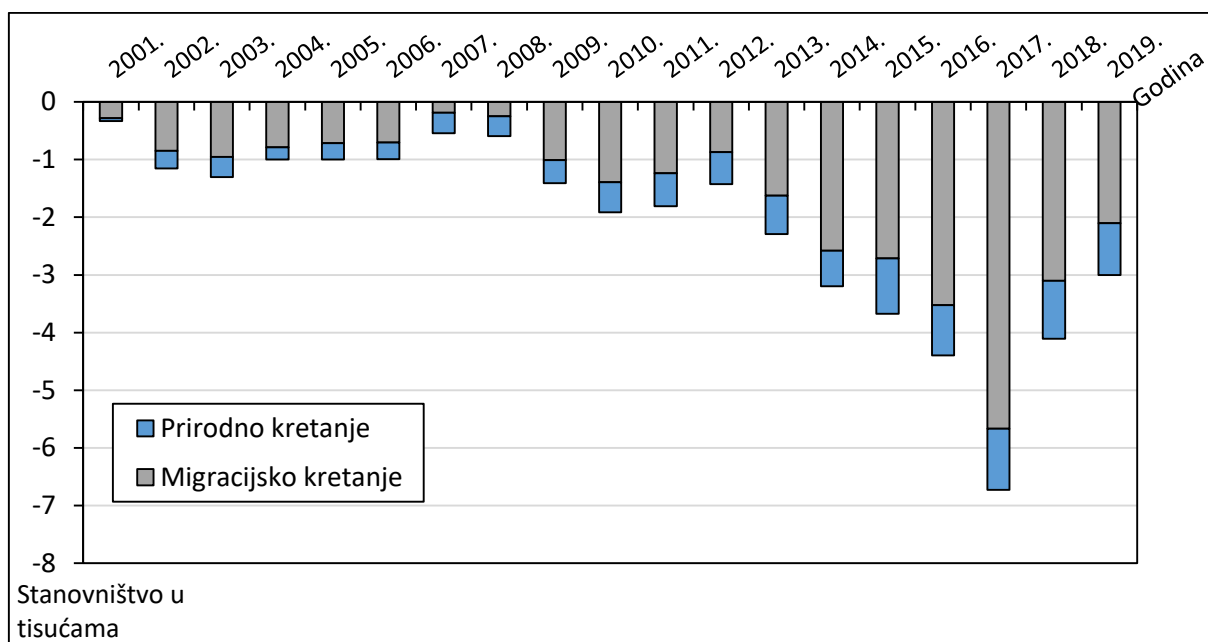
5.3. OPĆE KRETANJE BROJA STANOVNIKA

Potpoglavlje o općem kretanju broja stanovnika Vukovarsko-srijemske županije zapravo će poslužiti kao suma analizâ iz prethodnih potpoglavlja – onih o prirodnom i migracijskom kretanju stanovništva županije – dok će u sljedećem potpoglavlju opće kretanje biti prikazano na lokalnoj razini. Slično kao i u poglavlju 5.2., analiza općeg kretanja izvršit će se prvo za cjelokupno razdoblje na temelju godišnjih procjena DZS-a kako bi se dobio okviran trend kretanja stanovništva, zatim će se obratiti pozornost na dva popisa održana u suvremenom razdoblju, a potpoglavlje će zaključiti procjena općeg kretanja stanovništva od popisa 2011. do najrecentnijih dostupnih podataka, uz projekciju stanja na popisu 2021. godine.

Za početak, na sl. 6 i 7 prikazano je opće kretanje broja stanovnika prema procjenama DZS-a od 2001. do 2018. te struktura istog (udjeli prirodnog i migracijskog kretanja).

Sl. 6: Kretanje ukupnog broja stanovnika VSŽ 2001. – 2018. godine prema procjenama DZS-a
Izvor: DZS, 2020e

Sl. 7: Struktura ukupne promjene broja stanovnika VSŽ po godinama u razdoblju 2001. – 2019. Izvor: DZS, 2020c; DZS, 2020d

Koristeći se prikazima, no i spoznajama iz prethodnih potpoglavlja, nije teško zaključiti trendove općeg kretanja stanovništva u ovom razdoblju – relativno spor pad do početka 10-ih godina 21. stoljeća, a zatim, uslijed sve većeg prirodnog pada i još negativnijeg migracijskog salda pad broja stanovnika se intenzivira i doseže vrhunac 2017. godine kada se bilježi najveći pad. Prije prelaska na analizu popisa 2001. i 2011. godine, zanimljivo je promotriti i omjer udjela prirodnog i migracijskog kretanja u općem kretanju stanovništva županije po godinama. Prirodno kretanje manje je značajan faktor u padu stanovništva županije u svim promatranim godinama osim 2007. i 2008. godine, a migracijsko kretanje bilo je naročito značajno na početku i kraju promatranog perioda kada je činilo preko 70% promjene ukupnog broja stanovnika godišnje – premda valja istaknuti razlike u apsolutnim brojkama na početku i kraju razdoblja.

Iako su podaci o ukupnom broju stanovnika VSŽ s dva recentna popisa stanovništva, onih 2001. i 2011. godine, već spomenuti pri komparativnoj vitalnostatičkoj metodi u poglavlju 5.2. kako bi se dobio migracijski saldo stanovništva županije u međupopisnom razdoblju, ovoga puta bit će stavljeni u širi kontekst, odnosno uspoređeni s podacima za cijelu državu (tab. 5).

Tab. 5: Ukupan broj stanovnika VSŽ i RH na popisima stanovništva 2001. i 2011. godine te uz revidiranu procjenu broja stanovnika za 2001. godinu

	2001.		2011.	Apsolutna promjena	Indeks promjene	Tip međupopisne promjene
	„u zemlji“					
Vukovarsko-srijemska županija	„u zemlji“	186.185	179.521	-6.664	96,42	osrednja depopulacija
	ukupno	204.768		-25.247	87,67	izumiranje
	revidirana procjena	190.529		-11.008	94,22	osrednja depopulacija
Republika Hrvatska	„u zemlji“	4.200.214	4.284.889	84.675	102,02	slaba progresija
	ukupno	4.437.460		-152.571	96,56	osrednja depopulacija
	revidirana procjena	4.299.642		-14.753	99,66	stagnacija

Izvor: DZS, 2001; DZS, 2011b, DZS, 2020e

Ponovno, zbog usporedivosti podataka između dvaju popisa, za popis 2001. odabrani su i podaci o broju stanovnika „u zemlji“, kao i oni ukupni, a za eventualnu veću točnost odabrani su i podaci o revidiranoj procjeni broja stanovnika za 2001. godinu na temelju rezultata popisa 2011. godine. Svakako valja naglasiti kako nijedni od tih triju podataka nisu u potpunosti usporedivi s podacima iz 2011. godine te ih treba uzeti s dozom rezerve pri analizi. Na tu činjenicu ukazuje i posebno uočljiv podatak kako je, promatrajući broj stanovnika prema kriteriju „u zemlji“, Hrvatska zapravo doživjela rast broja stanovnika u posljednjem međupopisnom razdoblju, što je na temelju podataka o vitalnoj i migracijskoj statistici netočno (Živić, 2017).

Bitno je uočiti kako je Vukovarsko-srijemska županija doživjela depopulaciju u ovome razdoblju koji god kriterij bio uzet u obzir, s kretanjem broja stanovnika znatno negativnijim od države u cjelini – čak, štoviše, Vukovarsko-srijemska županija bila je županija s najvećim relativnim padom broja stanovnika u ovom međupopisju prema podacima o *ukupnom* broju stanovnika. Prema Nejašmićevoj (2005) podjeli po intenzitetu međupopisne promjene, Vukovarsko-srijemska županija vjerojatno je zabilježila ili tip *osrednja depopulacija* ili *jaka depopulacija*, nešto negativnije od cjelokupne države koja je vjerojatno zabilježila jedan od tipova između *stagnacije* i *osrednje depopulacije*.

Naposljetku, pokušat će se utvrditi opće kretanje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije od 2011. naovamo prema procjenama DZS-a uz prilagodbe na temelju pretpostavljenih negativnijih migracijskih kretanja (slično kao u 5.2., samo bez najnegativnije procjene koja

vjerojatno nije realna) te projicirati možebitni broj stanovnika na popisu 2021. godine. Opće, kao i migracijsko te prirodno kretanje stanovništva VSŽ od popisa 2011. do 2019. (uz projekcije za 2020. i 2021.) prikazano je u tab. 6 gdje se opće kretanje stanovništva u ovom razdoblju prikazalo kroz četiri procjene:

- službenu procjenu DZS-a za broj stanovnika sredinom godine **(11)**
- procjenu broja stanovnika krajem godine na temelju migracijskog i prirodnog kretanja za tu godinu **(12)**
- dvije prilagođene procjene broja stanovnika krajem godine po principu iz poglavlja 5.2., odnosno dobivene množenjem podataka o vanjskoj migraciji za koeficijent od 1,6 **(13)** i 2 **(14)**

Na temelju dobivenih podataka, možemo utvrditi kako se broj stanovnika Vukovarsko-srijemske županije prema izrađenim procjenama u razdoblju manjem od 10 godina, odnosno od popisa 2011. do 2019. godine smanjio za 17 posto prema službenim podacima, 22 posto prema pozitivnijim migracijski prilagođenim procjenama, a prema procjeni koja uzima u obzir dvostruko intenzivniji migracijski odljev stanovnika, taj se udio penje na čak četvrtinu stanovništva županije manje. Koji god podaci činili bazu istraživanja općeg kretanja stanovništva VSŽ u posljednjem desetljeću, jedno je sigurno – županija se suočava s izrazito jakim procesima depopulacije koji prema svim procjenama svrstavaju kretanje stanovništva duboko u najnegativniju kategoriju – *izumiranje*.

Osim podataka za protekle godine, podaci iz tab. 6 osvrću se i na projekcije za 2020. godinu, odnosno situaciju na popisu 2021. godine – pod utjecajem COVID krize vjerojatno se može očekivati nešto povoljnija migracijska bilanca od situacije u prijašnjim godinama uslijed manje mogućnosti iseljavanja, a i podaci vitalne statistike za prvih 6 mjeseci 2020. godine pokazuju nešto povoljnije brojke od onih proteklih godina.

Prema izračunatim projekcijama (**(12)**, **(13)**, **(14)**), od kraja 2019. do popisa 2021. županija bi izgubila između 2,5 i 3,5 tisuća stanovnika (relativno gledajući, manje u odnosu na gubitke u prethodnim godinama), čime bi projicirana depopulacija u međupopisnom razdoblju 2011. – 2021. iznosila, prema tri različite projekcije:

- 32.895 osoba manje (relativni pad od -18,3%) – projekcija prema podacima DZS-a
- 42.086 osoba manje (relativni pad od -23,4%) – projekcija prema vanjskoj migraciji uvećanoj za 1,6 puta
- 48.212 osoba manje (relativni pad od -26,9%) – projekcija prema vanjskoj migraciji uvećanoj za 2 puta.

Tab. 6: Opće, prirodno i migracijsko kretanje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 2011. – 2021. godine sa službenim i prilagođenim procjenama kretanja broja stanovnika

		Godina												
		2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.		
(1)	Doseljeni	iz druge županije	545	734	751	756	731	656	709	654	723	522	130	
		iz inozemstva	233	353	325	287	434	494	447	820	1.164	203	51	
(2)														
(3)	Migracijsko kretanje	Odsejjeni	u drugu županiju	1.128	1.459	1.681	2.028	1.910	1.913	1.730	1.574	1.482	1.197	299
u inozemstvo			579	499	1.019	1.594	1.967	2.763	5.091	3.001	2.510	884	221	
(4)														
(5)	Migracijski saldo	Saldo ukupne migracije		-929	-871	-1.624	-2.579	-2.712	-3.526	-5.665	-3.101	-2.105	-1.356	-339
(6)			Prilagođeni saldo - ((2) + (4)) x 1,6	-1.137	-959	-2.040	-3.363	-3.632	-4.887	-8.451	-4.410	-2.913	-1.764	-441
(7)														
(8)	Prirodno kretanje	Rodeni		1.274	1.772	1.593	1.651	1.438	1.436	1.302	1.279	1.293	1.175	294
(9)			Umrli	1.702	2.325	2.261	2.270	2.400	2.307	2.362	2.283	2.193	1.993	498
(10)														
(11)	Opće kretanje	Prirodna promjena		-428	-553	-668	-619	-962	-871	-1.060	-1.004	-900	-818	-205
(12)			Procjena DZS sredinom godine	178.959	177.583	175.932	173.441	169.224	165.799	159.213	154.371	-	-	-
(13)	Prilagođena procjena krajem godine (prema (6))	*Procjena krajem godine (MK i PK)	178.164	176.740	174.448	171.250	167.576	163.179	156.454	152.349	149.344	147.170	146.626	
(14)		Prilagođena procjena krajem godine (prema (7))	177.956	176.444	173.736	169.754	165.160	159.402	149.890	144.477	140.664	138.082	137.435	
		Prilagođena procjena krajem godine (prema (7))	177.818	176.248	173.262	168.757	163.550	156.884	145.515	139.229	134.878	132.023	131.309	

Izvor: DZS, 2011b; DZS, 2020c; DZS, 2020d, DZS, 2020e

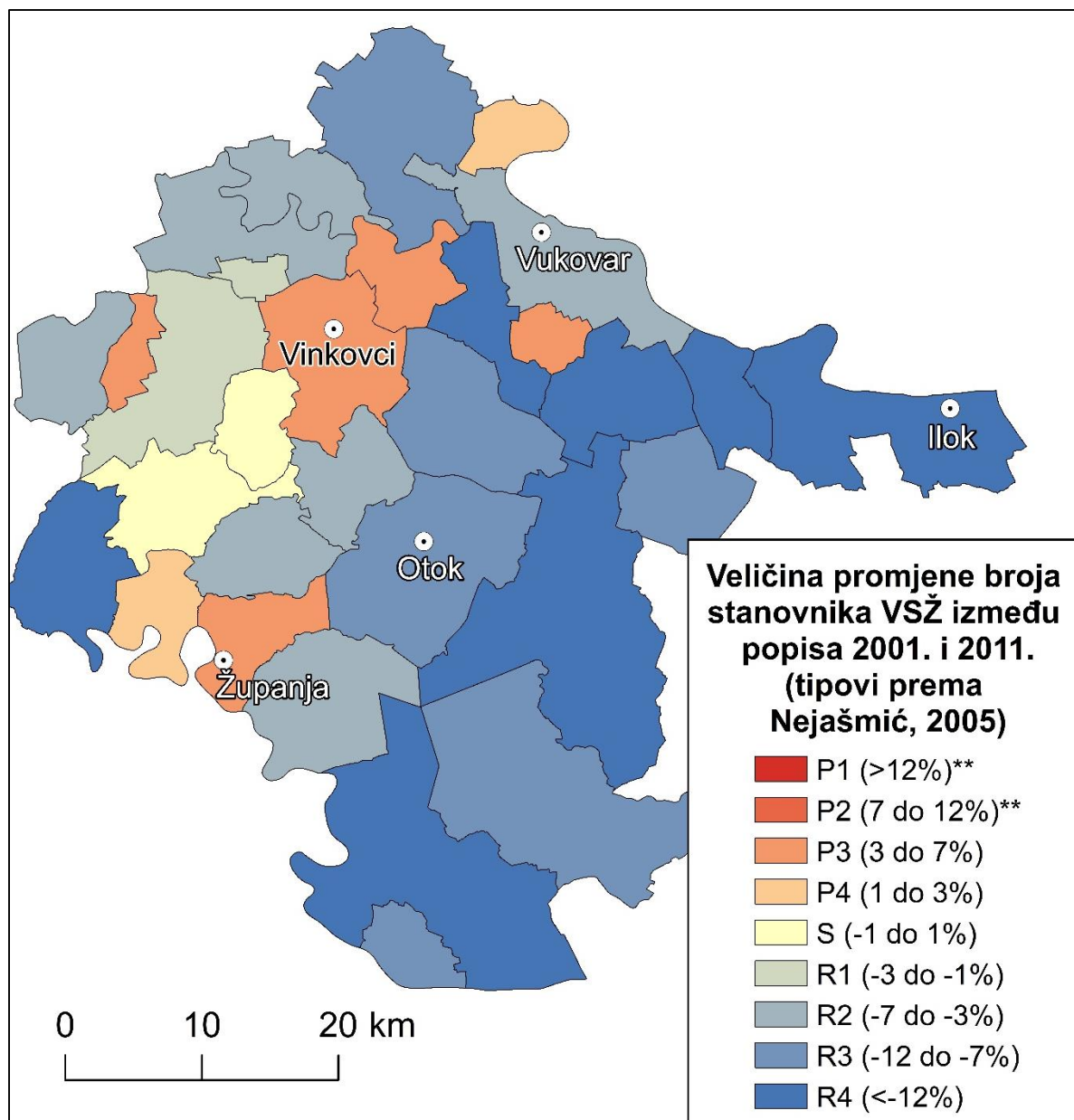
*broj stanovnika krajem godine procijenjen je kao zbroj broja stanovnika prethodne godine i migracijskog salda te prirodne promjene promatrane godine

N.B. procjene za 2020. i 2021. bazirane su na ekstrapolaciji podataka iz prijašnjih godina: podaci vitalne statistike ekstrapolirani su iz podataka za prvih 6 mjeseci 2020. godine, podaci o unut. i vanj. migraciji izračunati su iz trogodišnjeg prosjeka te umanjeni za 25% (pretpostavljeni utjecaj COVID krize na unut. migr.), odnosno 75% (pretpostavljeni utjecaj krize na vanj. migr.); podaci za 2021. godinu odnose se na kritični trenutak popisa 2021. (31.3.2021. u 24 sata)

5.3.1. KRETANJE BROJA STANOVNIKA NA LOKALNOJ RAZINI

Prilikom analize kretanja broja stanovnika u Vukovarsko-srijemskoj županiji, vrlo je značajno istaknuti kako prostorna raspodjela kretanja nije ravnomjerna i ovisi o mnogobrojnim faktorima. Promatrajući promjenu broja stanovnika, odnosno intenzitet iste za međupopisno razdoblje između 2001. i 2011. godine (sl. 8), vidljivi su određeni prostorni uzorci.

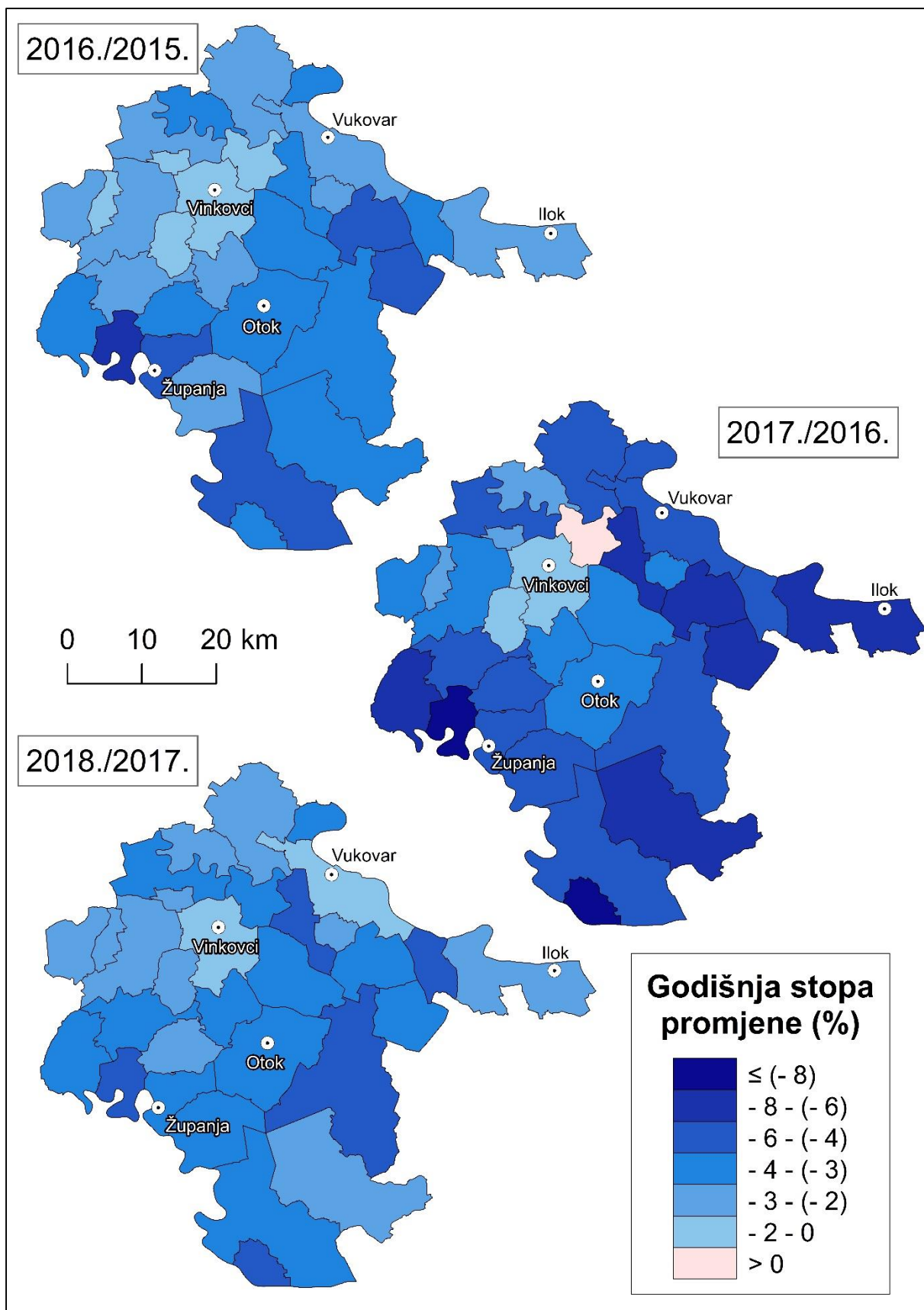

Sl. 8: Intenzitet promjene broja stanovnika općina i gradova Vukovarsko-srijemske županije između popisa 2001. (stan. „u zemlji“) i 2011. godine prema tipovima iz Nejašmić, 2005
**tipovi P₁ i P₂ nisu prisutni u VSŽ u promatranom međupopisju
Izvor: DZS, 2001; DZS, 2011b; Nejašmić, 2005; Živić, 2019

Područja najviše pogođena depopulacijom su ona daleko od većih gradova (u ovom redu Vinkovaca, Vukovara i Županje) pretežno ruralnijih obilježja, pa su takva područja, na

jugoistoku županije, izgubila oko ili preko 10% stanovništva u posljednjem međupopisju te spadaju u već spomenuti najnegativniji tip prema Nejašmićevoj podjeli, *izumiranje*. Uz činjenicu da se radi o područjima daleko od većih gradova, bitan aspekt njihovog demografskog nazadovanja je i granični položaj stečen hrvatskom neovisnošću čime je ovaj prostor većim dijelom izgubio funkcionalnu i gospodarsku povezanost s obližnjim prekograničnim područjima. S druge strane, periurbana područja bliže većim gradovima, naročito Vinkovcima koji su nakon Domovinskog rata prerasli u funkcionalno najsnažnije naselje županije, doživjela su ili stagnaciju ili blagu progresiju iako treba istaknuti Vukovar koji je zabilježio osrednju depopulaciju usprkos činjenici da je značajno urbano središte županije. Shodno prethodnim zaključcima, povuče li se zamišljena linija između Vukovara i Županje može se izdvojiti depopulacijom jače pogođen jugoistok i istok županije s jedne strane te, barem kad je proteklo međupopisje u pitanju, blago progresivan zapad županije nešto pozitivnije demografske slike s druge strane.

Ipak, u prethodnim potpoglavljima analizirani izrazito negativni trendovi koji su obilježili proteklo desetljeće na razini cijele županije oslikali su se i na recentnu demografsku sliku Vukovarsko-srijemske županije na lokalnoj razini koja je za proteklih nekoliko godina prikazana na sl. 9. Na toj su karti prikazane godišnje promjene broja stanovnika tijekom razdoblja kada je Vukovarsku-srijemsku županiju najjače pogodio val iseljavanja, od 2015. do 2018. godine, prema procjenama Državnog zavoda za statistiku koje nisu, još jednom valja istaknuti, potpuno pouzdane, no daju razmjerno relevantan prikaz demografskih procesa kojima je ovo područje zahvaćeno (procjene su preuzete bez multipliciranja prikazanog u 5.3.). Premda su, zbog male populacije, promjene izrazite iz godine u godinu, mogu se uočiti slični uzorci kao s prethodne karte – istok i jugoistok županije i u ovom razdoblju bilježe negativnije trendove od urbaniziranijeg područja županije prema zapadu, no ovoga puta jedinice lokalne samouprave koje su bilježile progresiju u međupopisju bilježe depopulacijske trendove – promatrajući prosjek prikazanih godina, niti jedna općina ili grad nemaju pozitivno kretanje ukupnog broja stanovnika. Demografski gledano najnegativnija godina za Vukovarsko-srijemsku županiju, 2017., u kojoj je zabilježen i najveći prirodni pad i najnegativniji migracijski saldo, i na lokalnoj je razini ostavila vidljivog traga – čak 12 općina i grad Ilok zabilježili su pad broja stanovnika veći od 5% u samo jednoj godini, a apsolutne brojke nisu ništa pozitivnije – gradovi Vukovarsko-srijemske županije izgubili su 3 tisuće stanovnika prema dostupnim podacima. Ima li se na umu nepouzdanost ovih procjena te činjenicu da je emigracija bila još intenzivnija, dobiva se, premda ionako negativna, još izrazitije poražavajuća demografska slika lokalne razine Vukovarsko-srijemske županije.

Sl. 9: Usporedba godišnjih promjena broja stanovnika JLS VSŽ između 2015. i 2018. god.
Izvor: DZS, 2020e

6. BIOLOŠKA STRUKTURA STANOVNIŠTVA

Osim kretanja stanovništva, na demografsku, no i društveno-gospodarsku sliku nekoga prostora utjecaj imaju i posljedice toga kretanja koje se ogledaju u strukturi stanovništva. Za potrebe ovoga rada поближе će biti analizirana dobno-spolna struktura stanovništva županije na temelju posljednjih dvaju popisa te recentnih procjena stanovništva.

Dobna struktura stanovništva, odnosno broj stanovnika u pojedinim dobnim skupinama, osim što utječe na spomenuti socio-gospodarski razvoj određene populacije, odražava i razvoj stanovništva tijekom duljeg vremenskog razdoblja (Wertheimer-Baletić, 1999 prema Pejaković, 2016). Za početak, u raščlambu će biti uzet dobni sastav stanovništva VSŽ i RH, odnosno velike dobne skupine (mlado, zrelo i staro stanovništvo) te će biti izvršena usporedba rezultata s popisâ 2001. i 2011. te recentna procjena stanovništva iz 2018. godine (tab. 7).

Tab. 7: Velike dobne skupine stanovništva VSŽ i Hrvatske 2001., 2011. i 2018. godine

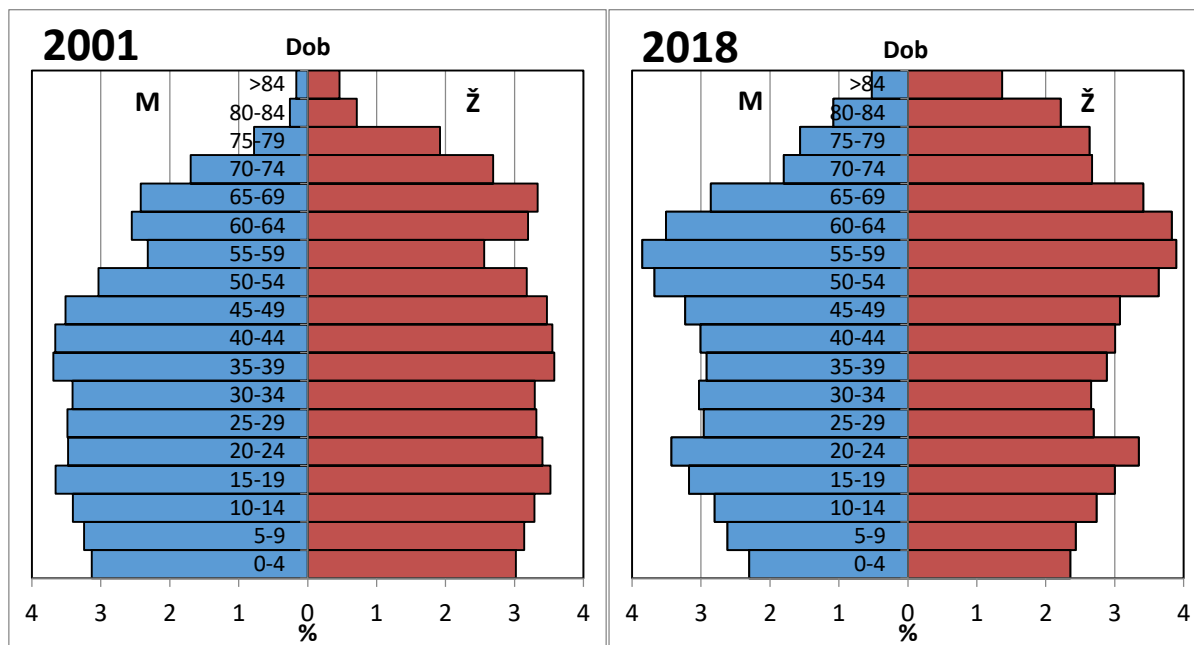
Godina	Vukovarsko-srijemska županija			Republika Hrvatska		
	Velike dobne skupine (udjeli u %)			Velike dobne skupine (udjeli u %)		
	0-14	15-64	65 i više	0-14	15-64	65 i više
2001.	19,2	65,9	14,4	17,0	66,9	15,6
2011.	17,0	65,9	17,1	15,2	67,1	17,7
2018.	15,1	64,8	20,1	14,4	65,2	20,4

Izvor: DZS, 2001 i DZS, 2011b prema Pejaković, 2016; DZS, 2019

*zbog udjela stan. nepoznate dobi od 0,5 %, zbroj vrijednosti za popis 2001. ne iznosi 100%

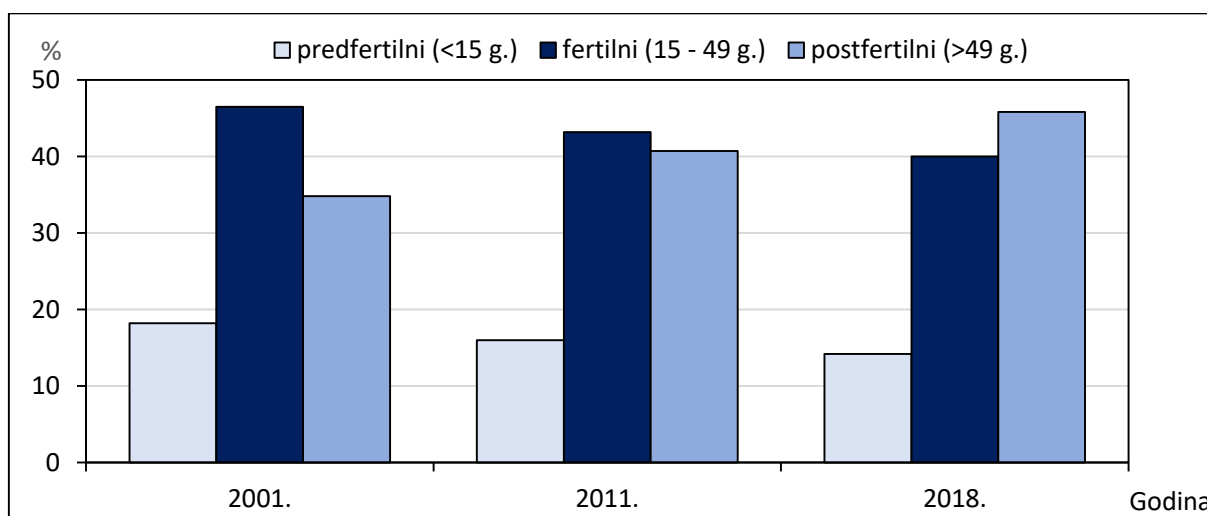
Promatrani tablični prikaz ukazuje na više trendova koje valja uočiti: Vukovarsko-srijemska županija u svim promatranim godinama ima pozitivniju dobnu strukturu od države u cjelini (ima veći udio mladog u odnosu na staro stanovništvo), no valja istaknuti kako se ta svojevrsna „prednost“ VSŽ smanjuje, pa su se razlike u između postotnih udjela mladog i starog stanovništva za VSŽ i RH u posljednjih 20 godina smanjile s preko 2 % na manje od 1 posto. Ipak, još značajnija je promjena samih udjela mladog i starog stanovništva županije – početkom stoljeća mladog stanovništva je bilo za trećinu više, početkom 2010-ih podjednako, a krajem istog desetljeća starog je stanovništva za trećinu više. Valja napomenuti kako se prikazane velike dobne skupine mogu promatrati i u kontekstu strukture prema sposobnosti rada (predradni, radni i postradni kontingenti stanovništva poklapaju se s mladim, zrelim i starim stanovništvom) pa je vidljivo blago smanjenje radnog kontingenta stanovništva koje će se u budućnosti nastaviti s obzirom da je udio stanovništva koje svake godine odlazi u mirovinu značajno veći od udjela mladih koji dolaze na tržište rada. Spomenuti trendovi mogu se uočiti i na sl. 10 gdje je dobna, kao i spolna struktura, dostupna u grafičkom obliku. Iako je struktura

i 2001. i 2018. svojstvena regresivnom tipu dobnog sastava stanovništva, vidljivo je izrazito smanjenje dječje baze (dobna skupina 0-4 relativno je manja za 1,5 %) te osjetno povećanje udjelâ starijih zrelih petogodištâ (dobna skupina 55-59 relativno je veća za 2,9 %).

Sl. 10: Dobno-spolna struktura stanovništva VSŽ 2001. i 2018. godine
Izvor: DZS, 2001; DZS, 2019

Iduća analiza posvećena je fertilnom kontingentu stanovništva VSŽ (sl. 11) kao izrazito značajnom za demografsku budućnost županije s obzirom da je smanjenje ili povećanje fertilnog kontingenta stanovništva izravno posljedično povezano sa stopom nataliteta određene populacije.

Sl. 11: Kontingenti ženskog stanovništva VSŽ 2001., 2011 i 2018. godine
Izvor: DZS, 2011b prema Pejaković, 2016; DZS, 2001; DZS, 2019

Prema podacima sa sl. 11, fertilni kontingent ženskog stanovništva (15 do 49 godina) posljednjih 20 godina u padu je, i to s gotovo 47 na 40 %. Ipak, ono što je možda još više zabrinjavajuće je i usporedni pad predfertilnog kontingenta stanovništva (do 15 godina) za 4% pa možemo reći kako je Vukovarsko-srijemska županija, relativno gledajući, izgubila preko 10% sadašnjeg ili budućeg reprodukcijuskog potencijala, odnosno za toliki je udio relativno povećan postfertilni kontingent stanovništva (49 i više godina).

Za kraj poglavlja o biološkoj strukturi stanovništva analizirat će se odabrani analitički pokazatelji prikazani u tab. 8. Koeficijent maskuliniteta, odnosno omjer muškog dijela populacije nije imao prevelike promjene u promatranom razdoblju, no zabrinjava porast udjela muškaraca, tj. smanjenje udjela žena u proširenoj udajno-ženidbenoj skupini što rezultira relativnim manjkom žena u ključnoj dobi za reprodukciju. Indeks starenja, pokazatelj dobiven stavljanjem u omjer starog i mladog stanovništva očekivan je na temelju podataka iz tab. 7, izrazito je narastao uslijed smanjenja udjela mladog u odnosu na staro stanovništvo. Prosječna životna dob, shodno tomu, također je doživjela rast, pa se može očekivati kako će u prvih dvadeset godina ovoga stoljeća porasti za 5 godina. Posljednji prikazani pokazatelj je stupanj ostarjelosti (detaljnije opisan u Nejašmić, 2005, 191), složeni indikator jakosti starenja nekog stanovništva koji vrednuje udjele mladog i starog stanovništva. Prema tom pokazatelju, Vukovarsko-srijemska županija je u proteklih 20 godina prešla s obilježja nazvanog „starost“, preko „duboke starosti“ na „vrlo duboku starost“, što još jednom pokazuje ono što se moglo iščitati i iz ostalih pokazatelja analiziranih u ovom poglavlju: ova je županija u promatranom razdoblju okarakterizirana izrazito negativnim procesima starenja stanovništva i negativnim promjenama biološke strukture koji ne pokazuju naznake slabljenja ili promjene predznaka.

Tab. 8: Odabrani analitički pokazatelji promjena u strukturi stanovništva VSŽ 2001., 2011. i 2018. godine

Pokazatelj	Vukovarsko-srijemska županija		
	2001.	2011.	2018.
Koeficijent maskuliniteta	92,6	93,4	93,5
Specifični koeficijent maskuliniteta (20-39 god.)	103,5	106,5	106,5
Indeks starenja	75,1	100,8	133,1
Prosječna životna dob	37,8	40,6	42,4
Vrijednost stupnja ostarjelosti	74,8	68,0	64,3
Tip ostarjelosti	starost	duboka starost	vrlo duboka starost

Izvor: DZS, 2019; DZS, 2001, DZS, 2011b prema Živić, 2019, Pejaković, 2016; Nejašmić, 2005

7. ZAKLJUČAK

Naposljetku, temeljnom demografskom analizom suvremenog depopulacijskog momentuma Vukovarsko-srijemske županije kroz opće, prirodno i migracijsko kretanje, kao i biološku strukturu, može se ustvrditi kako je zamah depopulacije definitivno prisutan u najistočnijoj hrvatskoj županiji posljednjih dvadesetak godina te se manifestira kroz izrazit pad broja stanovnika, napose kao rezultat izrazite emigracije, no i kao posljedica izrazito nepovoljnog prirodnog kretanja. Negativan predznak svih kretanjâ posljedično ostavlja izrazit trag na biološkoj strukturi stanovništva županije – pokazatelji promjena u strukturi stanovništva ukazuju na izrazito starenje populacije Vukovarsko-srijemske županije koja u posljednjem desetljeću bilježi veći udio starih od udjela mladog kontingenta stanovništva, a dovoljan indikator dubokog poremećaja dobne strukture je tip ostarjelosti kojemu županija pripada - „vrlo duboka starost“. Nažalost, ovakva demografska slika nije svojstvena samo županiji promatranoj u ovome radu, već u određenoj mjeri i cijeloj državi, što je vidljivo na temelju nekoliko opisanih usporedbi. Ipak, ono što situaciju u Vukovarsko-srijemskoj županiji razlikuje od situacije u cjelokupnoj republici jest intenzitet bez presedana kojim se negativni demografski procesi odvijaju na ovome prostoru, naročito promatrajući posljednje desetljeće, što ima za rezultat izrazitu nespremnost i tromost zakonodavaca u reakciji na posljedice ovih trendova koje imaju potencijal biti dugoročne.

S tim na umu valja naglasiti kako ovakvi izrazito negativni i, uskoro možda, ireverzibilni trendovi stavljaaju velik teret, osim na onaj demografski, i na druge aspekte društva i stanovništva županije. Efikasnije suočavanje s prikazanim demografskim problemima, koji će u skoroj budućnosti nesumnjivo postati značajni društveno-gospodarski problemi, neminovno je ukoliko se namjerava usporiti ili zaustaviti u ovom stoljeću započet depopulacijski momentum ovoga područja.

Za sami kraj, pitanje koje se na kraju ovoga rada definitivno nameće jest: je li i ovakav, poražavajućim trendovima okrnjen demografski potencijal Vukovarsko-srijemske županije dovoljan za usporavanje i preokretanje predznaka momentuma kojime je istok Hrvatske zahvaćen? Jednoznačan odgovor u ovom trenutku nije moguć, no sigurno je da će on bez kvalitetnijeg regionalnog planiranja, efektivne i ovom području prilagođene populacijske politike, smanjenja razlika unutar županije, no i općenito razlike u razvijenosti istoka Hrvatske u odnosu na ostatak države, a time i eventualnog povratka stanovništva te jače repopulacije ovoga područja imati isti predznak kao i u ovom radu analizirani trendovi – negativan.

POPIS LITERATURE

Draženović, I., Kunovac, M., i Pripužić, D., 2018: Dynamics and determinants of emigration: the case of Croatia and the experience of new EU member states, *Public Sector Economics*, 42(4), 415-447.

Matišić, M., Pejnović, D., 2015: Uzroci i posljedice zaostajanja Istočne Hrvatske u regionalnom razvoju Hrvatske, *Hrvatski geografski glasnik* 77 (2), 101-140.

Nejašmić, I., 2005: *Demogeografija: Stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb.

Pejaković, T., 2016: Biološki sastav i starenje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 1961.-2011. godine, *Hrvatski geografski glasnik*, 78(1), 125-158.

Šundalić, A., 2006: Osiromašivanje i nerazvijenost – Slavonija i Baranja u očima njezinih stanovnika, *Socijalna ekologija*, 15(1-2), 125-143.

Wertheimer-Baletić, A., 2003: Determinante reprodukcije stanovništva Hrvatske u drugoj polovici 20. stoljeća, *RAD Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 487, 377-401.

Wertheimer-Baletić, A., Akrap, A., 2008: Razvoj stanovništva Vukovarsko-srijemske županije s posebnim osvrtom na ekonomsku strukturu od 1971. do 2001., *Društvena istraživanja*, 17(1-2 (93-94)), 51-75.

Živić, D., 2006: *Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Ogranak Matice hrvatske Vukovar, Zagreb – Vukovar

Živić, D., 2017: Demografsko izumiranje hrvatskoga istoka, *Pilar*, XII(2), 9-26.

Živić, D., 2018: Depopulacija i starenje u Istočnoj Hrvatskoj, *Diacovensia*, 26(4), 657-679.

Živić, D., 2019: Migracijska komponenta ukupnoga kretanja stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 2001. – 2017, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti*, (539=54), 163-203.

POPIS IZVORA

Državni zavod za statistiku (DZS), 2001: Popis stanovništva, kućanstava i stanova, 31. ožujka 2001., www.dzs.hr (13.8.2020.)

Državni zavod za statistiku (DZS), 2005: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. - 2001.*, CD-ROM, Zagreb.

Državni zavod za statistiku (DZS), 2011a: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: Metodološka objašnjenja,

<https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censusmetod.htm> (12.8.2020.)

Državni zavod za statistiku (DZS), 2011b: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, www.dzs.hr (13.8.2020.)

Državni zavod za statistiku (DZS), 2019: Procjene stanovništva Republike Hrvatske u 2018., www.dzs.hr (29.8.2020.)

Državni zavod za statistiku (DZS), 2020a: Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, NKPS 2012. – 2. razina i županije u 2017.,

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/12-01-03_01_2020.htm (28.8.2020.)

Državni zavod za statistiku (DZS), 2020b: Kalkulator inflacije,

<https://www.dzs.hr/app/rss/stopa-inflacije.html> (25.8.2020.)

Državni zavod za statistiku (DZS), 2020c: Migracija stanovništva Republike Hrvatske, www.dzs.hr (12.8.2020.)

Državni zavod za statistiku (DZS), 2020d: Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, www.dzs.hr (12.8.2020.)

Državni zavod za statistiku (DZS), 2020e: Procjena stanovništva prema spolu, po gradovima/općinama, 31.12., www.dzs.hr (25.8.2020.)

Državni zavod za statistiku (DZS), 2020f: Stopa rizika od siromaštva u 2011. prema dohodovnoj metodi, www.dzs.hr (28.8.2020.)

Government of Ireland (GoI), 2020: PPSN Annual Allocations,

<https://www.gov.ie/en/collection/a78027-statistics-on-personal-public-service-pps-numbers-issued/> (30.8.2020.)

Statistisches Bundesamt (SB), 2020: Migration between Germany and foreign countries:

Germany, years, countries of origin / destination, nationality, [https://www-](https://www-genesis.destatis.de/genesis/online?sequenz=tabelleAufbau&selectionname=12711-0005)

[genesis.destatis.de/genesis/online?sequenz=tabelleAufbau&selectionname=12711-0005](https://www-genesis.destatis.de/genesis/online?sequenz=tabelleAufbau&selectionname=12711-0005) (12.8.2020.)

Statistik Austria (SA), 2020: Wanderungen mit dem Ausland (Außenwanderungen),

https://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/wanderungen/wanderungen_mit_dem_ausland_aussenwanderungen/index.html (30.8.2020.)